

УДК 378.014(477) «19»

Виховання та соціальний розвиток молоді як об'єкт впливу держави

Л.Л. ПРОКОПЕНКО, Т. М. ТАРАСЕНКО

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентіві України,
м. Дніпропетровськ, Україна, E-mail: l.l.prokopenko@mail.ru

Авторське резюме

Розкрито сутність виховання у забезпеченні соціального розвитку молоді. Акцентовано увагу на потребі перегляду змісту державної молодіжної політики щодо виховання молоді з метою сприяння її успішній соціальній інтеграції та підготовки до життя в демократичному суспільстві. У статті зроблено спробу визначити ідейне наповнення сучасної системи виховання молоді у контексті державної молодіжної політики в Україні.

Актуальність проблематики підсилюється динамікою змін у державотворчих процесах, зростанням ролі питань забезпечення як соціального, так і гуманітарного розвитку, гармонізації державно-суспільних відносин, формування спільної відповідальності держави та суспільства за подальший поступ держави.

У статті підкреслюється багатоаспектність виховання молоді, яке охоплює питання патріотичного, інтелектуального, духовного, морального, естетичного, громадянсько-правового, екологічного, трудового, фізичного виховання, соціальної активності, відповідальності. Зауважується на важливості ролі держави в створенні кращих умов для забезпечення можливостей виконання функцій всіх учасників процесу виховання молоді (сім'ї, навчально-виховних закладів, громадських організацій, ЗМІ тощо). Акцентується увага на системі освіти як ключовому інституті у забезпеченні соціального розвитку молоді. Робиться висновок, що демократизація управління в сфері освіти, зокрема вищої, є потужним сучасним чинником розвитку виховного потенціалу системи освіти. Крім того, до пріоритетних напрямів впливу держави віднесено більше орієнтування на включення молоді в усі сфери суспільного життя на місцевому рівні, що є одним з напрямів формування у молоді розуміння власної ролі у житті суспільства та можливостей самореалізації.

Ключові слова: виховання, соціалізація, соціальний розвиток молоді, державна молодіжна політика.

Education and social development of young people as to influence state

L.L. PROKOPENKO, T.M. TARASENKO

Dnepropetrovsk regional institute of public administration, the National
academy of public administration, office of the President of Ukraine,
Dnepropetrovsk, Ukraine, E-mail: l.l.prokopenko@mail.ru

Abstract

Is disclosed the essence of education in ensuring social development of young people. The attention is focused on the need to review the content of the state youth policy as for youth education in order to promote its successful social integration and preparation for life in a democratic society. The paper attempts to identify the ideological content of the modern system of youth education in the context of state youth policy in Ukraine.

Relevance of perspective is enhanced by dynamics of changes in the processes, the increasing role of software issues as well as social and human development, harmonization of public - public relations, forming a common responsibility of the state and society

© Л.Л. Прокопенко, Т. М. Тарасенко, 2014

for further promotion of the state. The article emphasizes the multidimensionality of the education of youth, which covers issues of patriotic, intellectual, spiritual, moral, aesthetic, civil law, environmental, labor, physical education, social activity and responsibility. It is noted on the importance of the role of the state in creating the best conditions for performing functions of opportunities of all stakeholders of education of youth (family, educational – educational institutions, NGOs, the media, etc.). Is focused on education as a key institution in ensuring social development of young people. It is concluded that the democratization of management in the field of education, in particular higher education, is a powerful factor in the development of modern educational potential of the education system. In addition to the priority areas of influence of the state is allocated more orientation on the inclusion of young people in all spheres of public life at the local level, which is one of directions for forming youth understanding of their role in society and opportunities for self-realization.

Key words: socialization, education, youth social development, state youth policy.

Постановка проблеми. В умовах поступової відмови від розгляду молоді як пасивного об'єкта в процесі соціального становлення та розвитку все більше загострюється проблема визначення пріоритетів та змісту виховання молоді відповідно до потреб та умов державотворчих процесів, які відбуваються в Україні. Передусім мова йде про формування ціннісних орієнтирів соціального, гуманітарного розвитку, гармонізацію державно-суспільних відносин, розвитку громадянського суспільства. Аналіз сучасного стану державної молодіжної політики характеризується наявністю глибокого протиріччя між сучасними вимогами до особистості та наявними умовами соціального становлення і розвитку молоді в Україні. Значне місце у розв'язанні цієї проблеми належить вихованню, спрямованому на підготовку молоді до життя в умовах сучасного суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Про актуальність проблеми виховання як важливої складової у підготовці молодого покоління до включення в усі сфери суспільного життя в пострадянських країнах відзначається в роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників. Зокрема, питання виховання молоді розглядалися у роботах А. Скробова, І. Гла-

діліної, І. Ільїнського, А. Мудрика, О. Невмержицького, В. Огаренко, В. Огнев'юка, М. Сероштана, Ю. Терещенка. Зокрема, І. Ільїнський актуалізує потребу забезпечення повноцінного виховного процесу, який би міг підготувати особу до існування в нових умовах [5, с. 40]. Науковець зауважує на необхідності вироблення засад нової системи виховання, з вивченням ролі і місця соціальних інститутів у цьому процесі, підкреслює необхідність забезпечення зростаючої ролі виховання у сучасних умовах та робить спробу визначити основи концепції виховання життєздатних поколінь [5, с. 27 – 48; 2, с. 320 – 354]. А. Скробов відзначає проблему нестачі у керівництва держави політичної волі до послідовного формування потужної державної молодіжної політики, реформування системи освіти та виховання [10, с. 132].

У розрізі розкриття проблематики виховання молоді до окремого напрямку досліджень можна віднести питання, пов'язані з вихованням обдарованої молоді. Так, І. Гладіліна робить висновок, що виховання обдарованої молоді, розвиток її суспільної активності та соціальної компетентності є найважливішим завданням сучасності [1, с. 187]. Більше того, у дослідженнях робить-

ся прогноз, що за умов подальшого економічного зростання державна молодіжна політика в Україні дедалі більше виконуватиме функції механізму виховання та розвитку талантів у молодіжному середовищі [6, с. 188]. Тим самим за сучасного та наступного періодів зростатиме пріоритетність питання розвитку та реалізації потенціалу молоді, що відповідно впливатиме на спрямованість засобів його забезпечення в державному управлінні. Узагальнення сучасних підходів до розгляду питання виховання молоді дозволяє визначити спрямованість цього процесу на забезпечення прищеплення демократичних цінностей як основи життєдіяльності сучасного суспільства.

Метою дослідження є спроба окреслити перспективи оновлення системи виховання молоді у вимірі забезпечення умов для її соціального становлення та розвитку відповідно до сучасних запитів особистості, суспільства, держави. Оскільки весь комплекс питань, пов'язаних з регулюванням суспільних відносин у молодіжній сфері охоплюється державною молодіжною політикою, то це питання розглядатиметься у контексті формування та реалізації цієї політики. Одним з напрямів якої є надання кожній молодій людині послуг по навчанню, вихованню, духовному, фізичному розвитку, професійній підготовці.

Виклад основного матеріалу. Специфіка розгляду питання виховання молоді як об'єкта впливу держави полягає у розкритті змісту управлінських впливів щодо забезпечення процесу виховання, функціонування виховної системи, формування виховного простору відповідно до ціннісних орієнтирів, умов, завдань, перспектив розвитку країни. Важливим аспектом впливу держави є ство-

рення кращих умов для можливості виконання ролі всіх учасників цього процесу (навчально-виховні заклади, сім'я, громадські організації, ЗМІ тощо) на основі побудови державно-суспільних відносин, притаманних демократичній державі, у центрі уваги якої є права, інтереси громадян. На сучасному етапі постійних змін життя суспільства та вимог до особистості особливого значення набуває орієнтування державної молодіжної політики на формування потреби саморозвитку та самореалізації інтелектуального, творчого потенціалу молоді.

Враховуючи спрямованість та завдання національної системи виховання, а також зміст, завдання, пріоритети та напрями державної молодіжної політики в Україні, можна зробити висновок про багатоаспектність виховання молоді, оскільки цей процес охоплює питання патріотичного, інтелектуального, духовного, морального, естетичного, громадянсько-правового, екологічного, трудового, фізичного виховання, соціальної активності, відповідальності. Тобто мова йде про всі сфери життєдіяльності молоді. Така розгалуженість проблематики вимагає забезпечення системності, комплексності та послідовності діяльності багатьох суб'єктів, які беруть участь у здійсненні державної молодіжної політики, що стосуються виховання молоді.

Поряд із тим, у вітчизняній практиці більше уваги приділено визначенню концептуальних положень патріотичного виховання, про що свідчать відповідні документи, прийняті останніми роками, зокрема: Концепція допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді (2002 р.), заходи Кабінету Міністрів України щодо захисту національних інтересів держави у сферах

національно свідомого і патріотичного виховання молодого покоління та забезпечення умов його розвитку (2003 р.), Концепція національно-патріотичного виховання молоді (2009 р.), Програма патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України та План заходів Естафети Перемоги на 2013 – 2015 роки. Відображенням більш комплексного підходу до визначення завдань виховання є Концепція національного виховання студентської молоді (2009 р.), хоч вона стосується лише студентської молоді. Разом із тим, успішна інтеграція, реалізація потенціалу молоді потребує збільшення уваги до інших аспектів виховання та визначення ідейних основ, завдань, напрямів та шляхів реалізації процесу виховання молоді як життєво компетентних громадян.

Враховуючи особливості молоді як соціально-демографічної групи, виправданим є розгляд проблематики виховання молоді у взаємозв'язку з урахуванням сутності соціалізації та соціального розвитку молоді в Україні. Основними інститутами соціалізації молоді є сім'я, навчальні заклади, ЗМІ, соціально-політичні організації. Однак сьогодні спостерігається помітне зменшення впливу сім'ї, навчальних закладів, їх виховного потенціалу, втрата цінності виховання як такого. Зниження значущості виховання становить загрозу духовній безпеці суспільства у цілому та вимагає перегляду змісту й форм впливу держави щодо забезпечення всебічного виховання молоді.

Виховання є складним явищем, яке може розглядатися як соціальне явище, взаємодія, організація, інституція, соціальний процес. Основними функціями виховання є культурологічна, соціалізаційна, адаптаційна, ціннісноутворювальна,

інтегруюча, соціального контролю. Як соціальна система виховання охоплює: людей, об'єкти та суб'єкти виховання; соціальні інституції виховання; культуру і «окультурене» природне середовище; напрями виховання [4, с. 386 – 387]. Виховання визначається як процес залучення особистості до вироблених людством цінностей, створення сприятливих умов для реалізації нею свого позитивного природного потенціалу та розвитку творчого ставлення до життя [8]. У широкому розумінні виховання визначається як вся сума впливів на психіку людини, спрямованих на підготовку її до виконання соціальних функцій і ролей, до життєдіяльності в різних сферах соціальної практики, у тому числі до активної участі у виробничому, громадському і культурному житті суспільства [11, с. 33].

Багатогранність ролі виховання у формуванні, становленні особистості розкривається через такі аспекти її спрямованості, як формування цінностей, ідейних орієнтирів, притаманних суспільству, та розкриття потенціалу особистості як фактор забезпечення зростання соціальної ролі особистості в усіх сферах життя суспільства. За висновком дослідників за сучасних умов метою виховання стає всебічний розвиток особистості, безперервне формування та задоволення її духовних, соціальних потреб та інтересів, збагачення ціннісних орієнтацій, запитів, розкриття задатків і здібностей, духовного потенціалу при зростанні соціальної ролі самої особистості на основі її вільного самовизначення і саморегуляції [3, с. 35 – 36].

Серед перелічених інститутів соціалізації саме освіта має відігравати одну з ключових ролей у вихованні та соціалізації молоді. Оскільки в межах цього інституту відбувається

не тільки здобуття освіти, але й передача досвіду попередніх поколінь, формування моральних, духовних цінностей, громадянськості. В загальному вигляді можна зазначити, що головним призначенням освіти є формування, розвиток особистості, як члена суспільства, прищеплення норм і цінностей існування у суспільстві. Таким чином, закладаються основи збереження та стійкості того чи іншого суспільства, зокрема шляхом прищеплення державної ідеології, патріотизму. У вітчизняній практиці зменшення ролі інституту освіти у соціалізації молоді поглиблюється тривалим періодом реформування та оновлення системи освіти. Стан системи освіти, за висновками науковців, характеризується недоліками в організації навчально-виховного процесу, дегуманізацією освіти, штучним відокремленням її від виховання, загалом порушенням єдності освіти та виховання [6, с. 52; 9, с. 22-23]. Тим самим, криза освіти як інституту соціалізації, головним чином, пов'язана з втратою нею виховного потенціалу. Таке становище відкриває новий вимір розгляду та регулювання проблем соціального становлення та розвитку молоді.

Система освіти через функції навчання та виховання здатна стати сполучною ланкою між процесом формування й розвитку молоді особи та реалізацією загальної ідеї забезпечення сталого поступу суспільства, держави, оскільки у ході навчально-виховного процесу здійснюється становлення особистості, її інтелектуального, трудового потенціалу, прищеплення загальносуспільних цінностей, ідей щодо майбутнього поступу країни, формується почуття патріотизму. Відповідно посилюється необхідність врахування впливу світових, вітчиз-

няних тенденцій та процесів розвитку системи освіти на соціальний розвиток молоді.

Однією з основних проблем вітчизняної системи освіти є відсутність цілісної системи виховання, фізичного, морального та духовного розвитку і соціалізації дітей та молоді. Ця проблема згадується серед інших в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Відповідно до Стратегії основними засадами ефективної системи національного виховання мають стати загальнолюдські, полікультурні, громадянські цінності, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України і світу, підготовка молоді до свідомого вибору сфери життєдіяльності [7].

При побудові вітчизняної системи виховання необхідно враховувати таку тенденцію розвитку практики ЄС щодо створення умов соціального розвитку молоді в умовах Європейського простору вищої освіти, як підвищення уваги до питання посилення виховної роботи у ВНЗ щодо виховання у молоді громадянських, моральних якостей, підготовки її до життя в умовах демократичного суспільства. У цьому напрямку особливої уваги потребує посилення виховної функції системи освіти через ВНЗ та виділення в якості пріоритету їх діяльності напрям громадянської освіти молоді.

Виховання молоді, формування її громадянської активності, патріотизму має здійснюватися через посилення впливу установ, організацій, закладів, що належать до сфери управління вищої освіти на процес соціального розвитку молоді. Тим самим демократизація державного управління в сфері вищої освіти є

потужним сучасним чинником розвитку виховного потенціалу системи освіти. Отже, сучасна державна молодіжна політика має більше орієнтуватися на формування соціальних і гуманітарних цінностей як основи соціального розвитку молоді, де соціальний розвиток молоді розглядається як динамічний процес зміни ролі та статусу молоді в соціальній, економічній, гуманітарній, політичній сферах життєдіяльності суспільства.

До ключових факторів, які визначають цей розвиток, належать освіта, виховання, охорона здоров'я, праця, дозвілля, культура тощо. Розкриття проблематики виховання молоді також має більше враховувати такий аспект соціалізації молоді як суб'єктність молоді у процесі соціалізації, яка полягає в активній участі молоді в засвоєнні та відтворенні соціальних цінностей та відносин. Розвиток ініціативи й активності молоді має розглядатися як один з основних засобів сприяння її соціальному розвитку, а також базова настанова системи виховання молодого покоління. Виховання соціально активної молоді має розглядатися у нерозривній єдності з питанням суб'єктності молоді як цілі та головного результату сучасної державної молодіжної політики.

Відповідно до вимог суспільного розвитку у процесі створення національної системи виховання молоді необхідно приділити більше уваги вихованню соціальної активності, відповідальності, громадянських якостей. У цілому, подальший розвиток державної молодіжної політики вбачається в подальшій гуманізації її змісту як основи створення умов для розвитку та реалізації особистості в демократичному

суспільстві на основі формування гуманітарно-орієнтованих особистості, суспільства та держави. Сучасна система виховання молоді розглядається як складова нової концепції гуманістичного розвитку та одна з ключових ідей у забезпеченні сталого розвитку суспільства. Крім того, важливим завданням є поглиблення інтеграції сучасної концепції виховання молоді в державну економічну політику, політику зайнятості, культурну політику. Також вітчизняна система виховання має стати важливою складовою у забезпеченні зміцнення громадянського суспільства.

Такий підхід розглядається як засіб створення більш сприятливого середовища для задоволення потреб та інтересів молодого покоління. Особливо актуальним вбачається необхідність посилення заходів щодо залучення молоді до розвитку територій, передусім міст, сіл та селищ, включення молоді в усі сфери суспільного життя на місцевому рівні, що є одним з напрямів формування у молоді розуміння власної ролі у житті суспільства та можливостей самореалізації. Відповідно виховання на сучасному етапі має забезпечити формування ціннісних орієнтацій, притаманних демократичній державі.

Висновки. Така концепція виховання є основою для підвищення статусу молоді як учасника суспільних процесів та забезпечення включення молоді в процеси оновлення та розвитку всіх сфер життєдіяльності. Тим самим подальше дослідження у цьому напрямі передбачає визначення змісту політики держави щодо методів та засобів забезпечення виховання молоді відповідно до вимог сучасного етапу державно-суспільних відносин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гладиліна І. П. Соціальне становлення творчески одареної молоді в системі вищого професійного освіти Росії / І. П. Гладиліна // Соціально-гуманітарні знання. – 2009. – № 4. – С. 180 – 191.
2. Ільїнський І. М. Молодість і молодіжна політика. Філософія. Історія. Теорія / І. М. Ільїнський. – М. : Голос, 2001. – 696 с. – Режим доступу : <http://www.ilinskiy.ru/publications/sod/konts-vosp-5.php>
3. Куліненко Л. Освіта як чинник формування громадянських якостей особистості / Л. Куліненко // Вища освіта України. – 2013. – № 2. – С. 33 – 39.
4. Лукашевич М. П. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: навч. посіб. / М. П. Лукашевич, М. В. Туленков. – 2-ге вид., допов. і випр. – К. : МАУП, 2004. – 464 с.
5. Молодість: майбутнє Росії. – М. : НИЦ при Інституті молоді, 1995. – 240 с.
6. Перепелиця М. П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект) / М. П. Перепелиця. – К. : Український ін-т соціальних досліджень, Український центр політичного менеджменту, 2001. – 242 с.
7. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
8. Програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України. Інститут проблем виховання. – Офіційний сайт Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України – Режим доступу : <http://ipv.org.ua/home/39-programa-vuhovanna-ditej.html>
9. Сиземская І. Образование и власть / І. Сиземская // Власть. – 2002. – № 3. – С. 21 – 26.
10. Скробов А. П. О некоторых новых подходах к молодежной политике в условиях реформ / А. П. Скробов // Социально-политический журнал. – 1998. – № 3. – С. 129 – 140.
11. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / за заг. ред. А. Й. Капської, І. М. Пінчук, С. В. Толстоухової. – К., 2000. – 260 с.

REFERENCES:

1. Gladilina I. P. Sotsialnoe stanovlenie tvorcheski odarennoy molodezhi v sisteme vysshego professionalnogo obrazovaniya Rossii (Social formation creatively gifted young people in higher professional education in Russia). *Sotsialno-humanitarnye znaniya*. 2009. № 4. P. 180 – 191.
2. Ilinskiy I. M. Molodezh i molodezhnaya politika. Filosofiya. Istoriya. Teoriya (Youth and Youth Policy . Philosophy . History . Theory). M. : *Golos*, 2001. 696 p. Mode of access : <http://www.ilinskiy.ru/publications/sod/konts-vosp-5.php>
3. Kulinenko L. Osvita yak chynnyk formuvannia hromadianskykh yakosteï osobystosti (Education as a factor in the formation of civic personality traits). *Vyshcha osvita Ukrainy*. 2013. № 2. P. 33 – 39.
4. Lukashevych M. P. Spetsialni ta haluzevi sotsiologichni teorii: navch. posib. (Special and Industrial sociological theory : studies. guidances). K. : *MAUP*, 2004. 464 p.
5. Molodezh: budushee Rossii (Youth - the future of Russia). M : *NITs pri Institute molodezhi*, 1995. 240 p.
6. Perepelytsia M. P. Derzhavna molodizhna polityka v Ukraini (rehionalnyi aspekt) (State Youth Policy in Ukraine (regional aspect)). K. : *Ukrainskyi in-t sotsialnykh doslidzhen, Ukrainskyi tsentr politychnoho menedzhmentu*, 2001. 242 p.
7. Pro Natsionalnu stratehiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku : Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 25 chervnia 2013 r. № 344/2013 (bout the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the period till 2021 : Decree of the President of Ukraine on June 25, 2013 № 344/ 2013). Mode of access : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
8. Prohrama vykhovannia diteï ta uchnivskoi molodi v Ukraini. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy. Instytut problem vykhovannia (The program is the education of children and youth in Ukraine . Ministry of Education and Science of Ukraine , Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine . Institute of Problems of Education). *Ofitsiyni sait instytutu problem vykhovannia Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy* Mode of access : <http://ipv.org.ua/home/39-programa-vuhovanna-ditej.html>
9. Sizemskaya I. Obrazovanie i vlast (Education and Power). *Vlast*. 2002. № 3. P. 21 – 26.
10. Skrobov A. P. O nekotorykh novykh podhodah k molodezhnoy politike v usloviyah reform (Some new approaches to youth policy in terms of reforms). *Sotsialno-politicheskiy zhurnal*. 1998. № 3. P. 129 – 140.

11. Slovnyk-dovidnyk dlia sotsialnykh pedahohiv ta sotsialnykh pratsivnykiv (Dictionary for social workers and social workers). K., 2000. 260 p.

Прокопенко Леонід Львович – доктор наук з державного управління, професор
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної
академії державного управління при Президентові України
Адреса: 49044, м. Дніпропетровськ, вул. Гоголя, 29
E-mail: l.l.prokopenko@mail.ru

Тарасенко Тетяна Миколаївна – кандидат наук з державного управління, доцент
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної
академії державного управління при Президентові України
Адреса: 49044, м. Дніпропетровськ, вул. Гоголя, 29
E-mail: tarasenkotatiana@rambler.ru

Prokopenko Leonid Lvovych – doctor of public administration, Full Prof.
Dnepropetrovsk regional institute of public administration, the National academy of public
administration, office of the President of Ukraine
Address: 29, Gogol Str., Dnipropetrovsk, 49044
E-mail: l.l.prokopenko@mail.ru

Tarasenko Tetiana Mykolaivna – PhD in public administration, associate professor
Dnepropetrovsk regional institute of public administration, the National academy of public
administration, office of the President of Ukraine
Address: 29, Gogol Str., Dnipropetrovsk, 49044
E-mail: tarasenkotatiana@rambler.ru